

Serdülők istentisztelete

Lelkigondozói szempontok a gyakorlatban

„Istentisztelet és lelkigondozás elválaszthatatlanok egymástól.”¹

Evangélikus iskolalelkészként a középiskolások között végzett szolgálatom kiemelt alkalmaként tartom számon az iskolai istentiszteleteket. Hafenscher Károly fenti mondatának fényében izgalmas kaland annak felfedezése, hogyan is folyhat lelkigondozói szemlélettel a biztonságos medret nyújtó liturgia keretében egy lelket megérintő ifjúsági istentisztelet.

A tanulmány első részében a lelkigondozói szempontból számomra fontossá vált elméleti megfontolások sorakoznak. A második részben élményszerű beszámoló található egy tanévzáró istentiszteletről a gyakorlati megvalósíthatóság példajaként.

AZ ISTENTISZTELET LELKIGONDOZÓI SZEMLÉLETŰ MEGKÖZELÍTÉSE

Hol és hogyan jelenhet meg a lelkigondozói attitűd egy iskolai istentisztelet kapcsán? Magától értődő, mégsem elhanyagolható a lelkész lelkigondozói habitusa. Szemlélete már a liturgikus alkalomra való készülés első lépéseinél is tetten érhető, és természetesen a folyamat során végig meghatározó. Megjelenhet abban, hogy az istentiszteletet indirekt lelkigondozói alkalomként fogja fel, vagy abban, hogy a lelkigondozói eszköztár segítségével méri fel az iskolai gyülekezet aktuális helyzetét, és abban is, ahogyan kommunikál a liturgikus alkalmat előkészítő találkozásokon.

Heije Faber (Rogers nyomán) úgy határozza meg a lelkigondozói habitust, hogy a Krisztus szolgálatában álló és az ő szeretetéből merítő lelkigondozó elfogadja a másikat olyannak, amilyen, és – amennyire csak lehetséges – mellette próbál lenni, igyekeztve beleélni magát a helyzetébe. Ez azt is jelenti, hogy nem ítélkezik felette, nem moralizál, nem általánosít, nem terel, nem vonja el érzelmeit.² Lelkipásztorként megfogalmazódik a kérdés: pásztor marad-e, aki nem terel? Gaál Éva Pálhegyi Ferenc Kereszttyén házasság című könyvéhez készített, család-típusokkal foglalkozó illusztrációi között szerepel a bibliai család képe. A kép bal oldalán egy pásztorbotos alak körvonalai látszanak, őt követi egy másik pásztorbotos férfi, mögötte a birkafejú gyerekek közepén, majd a feleség. Az illusztráció – függetlenül eredeti céljától – az apa részéről a követés, az anya részéről a kísérés mintájává vált számomra. A követésben lehetőség látok, hiszen Krisztus senkit nem kényszerít Istenhez, a kísérés pedig számomra a másik mellé állás képe. A pásztor egyszerre követ és kísér.

ISTENTISZTELET ÉS LELKIGONDOZÁS

Szabó Lajos kétféle lelkigondozói cselekvést különböztet meg: direkt és indirekt lelkigondozói tevékenységet.³ Utóbbihoz sorolható az istentisztelet, melynek poimenikai jelentőségét abban összegzi, hogy nyugalomával, magasztosságával, igényes formai megvalósításával a gyülekezet szakrális életének középponti eseménye lehet. Az igehirdetés és a szentségek kétfókuszú

1 Hafenscher K.: Sok minden összefügg! *Evangélikus Élet*, 2005/20., 2. ■ 2 Faber, H. – Van der Schoot, E.: *A lelkigondozói beszélgetés lélektana*. Budapest, 2005, Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, 82.

■ 3 Szabó L.: A gyülekezetben végzett lelkigondozói munka alapvető kérdései. In: *uó: A lelkigondozás órája*. Budapest, 2000, Teológiai Irodalmi Egyesület, 13.

alkalmán túl az Istenhez közeledés és az istenközelség átélésének eseménye, melyben megszólíttóság, átélés, találkozás valósulhat meg. Az érkező ember rátalálhat a lelkigondozói folyamatra egészét hordozó, megújító Istenre.⁴

Manfred Haustein az istentisztelettel és lelkigondozással foglalkozó cikkében az istentisztelet lelkigondozói jellegét három szempontból világítja meg.⁵ Elsőként az istentisztelettről mint a „cura animarum generalis” helyéről szólva megállapítja, hogy az istentiszteletnek van általános lelkigondozó funkciója, hiszen gyógyító hatása – természetesen nem mágikus értelemben, hanem a fogékony és magával ragadó részvétel által. A szerző másodszer a poimenikai sokoldalúságra hívja fel a figyelmet, a regresszív rekreációt, az istentisztelet integratív jelentőségét, valamint az érzelmi megnyilvánulásokat tartva szem előtt. A regresszív rekreáció kapcsán kifejti, hogy míg a túlzott regresszió a valóságtól való neurotikus és pszichotikus elfordulást jelezhet, addig a mértékletes regresszió hosszú távon elengedhetetlen az egészséges közérzethez. A normális vitális regresszív igények kielégítése teljesítményközpontú világunkban egyre nagyobb problémát jelent. Humántudományi szempontból az istentisztelet lehetne „sui generis” az a társadalmi rítus, amely jelentősen betölti az érzelmi megerősítés és megbizonyosodás regresszív szükségletét. *Haustein Hans van der Geest* nyomán írja le, hogy az istentiszteletre járók a templomban védettségük megerősítését keresik: elfelejteni egy pillanatra a kínzó hétköznapokat, erőt keresni, kiszakadni a rohanásból, nyugalmat találni, jó szót, bátorítást hallani, veszekedés helyett békére lenni.

Az istentisztelet integratív jelentőségéről szólva a szerző azt állítja: az ember alapvetően integrációra van teremtve, vagyis társas lény. A dezintegratív létformák – az elszigeteltség, a kívülállóság, a szélsőséges zárkózottság – táptalajt jelenthetnek a pszichés megbetegedéseknek, vagy azok kifejeződései is lehetnek. Nem szabad megfeledkezni arról, hogy társadalmunkat

súlyos integrációs krízis jellemzi, és az átörökölt keresztény integrációs rituálék vesztek hatóerejükből, illetve sok embert már nem érnek el. Am ha valaki fogékonyan és aktívan vesz részt az istentiszteleten, teljesen átélheti a szakrális integráció gyógyító hatását. Fontos integratív elemekként lehet megemlíteni a gyülekezeti énekeket, az együtt elmondott Credót és a Miatyánkot. Meglátásom szerint a responzum is ebbe a sorba illik. *Haustein* szól még az úrvacsoráról, melynek „úrvacsorai közösség” elnevezése találoan emeli ki közösségi és integrációs jellegét. Az istentiszteleti integrációnak vertikális és horizontális karaktere egyaránt van. Krisztus által összeköt és kibékít Istennel és az emberekkel.

Haustein az érzelmi megnyilvánulásokról azt írja: az istentisztelet mindig is az érzelmi megnyilvánulások helye volt. A hagyományos keresztény istentisztelet sokrétű lehetőséget kínál arra, hogy strukturált módon érzelmeiket lehessen kifejezni, a lelket meg lehessen meríteni.

A harmadik terület, melyre *Haustein* kitér munkájában, a prédikáció, melyről más szerzőket idézve azt állítja: lelkigondozói módon prédikálni azt jelenti, hogy az egyéneknek prédikálunk. Majd hozzátesszi: épp abban rejlik a prédikáció lelkigondozói ereje, hogy az embereket egyénekké teszi. Ez a tétel kizárja a teológiai „általánosságok” hirdetését, még ha igazak is. Az általánosításokat tartalmazó prédikációk ennek megfelelően az előadáshoz és adott esetben a vallásos kultúrászövegekhez közelednek. Az Istennel való kapcsolatot a személyesség jellemzi. A prédikáció hallgatójának lelkigondozói vágya, igénye – amely nem feltétlenül tudatos – az élet különböző helyzetéhez hasonlóan rendkívül sokféle. Mivel a személyiség megérése az összes emberi viszony kulcsa, a személyesség tétel fontos célja a lelkigondozásnak. A prédikáció személyes vonása, amely több mint formalitás, megfelel egy általános teológiai-antropológiai lelkigondozói célnak.

Hézszer Gábor is vizsgálja az istentisztelet lelkigondozói szempontjait, és öt területet említ

⁴ Szabó L.: A gyülekezetben végzett..., i. m. 39. ■ ⁵ *Haustein, M.: Gottesdienst und Seelsorge. In Schmidt-Lauber, H.-Ch. – Meyer-Blanck, M. – Bieritz, K.H. (Hrsg.): Handbuch der Liturgik. Göttingen, 2003, Vandenhoeck&Ruprecht, 655–664.*

meg.⁶ Az istentisztelet és lelkigondozás kapcsolatát vizsgálva Hausmannhoz hasonlóan megállapítja, hogy az istentiszteletnek funkciójából eredően lelkigondozó hatása is van. E hatást nem a lelkigondozás speciális eszközeivel éri el, hanem „a hit ritualizált, szimbólumokba foglalt és aktualizáltan megjelenített formája és esztétikuma által”.⁷ Majd az istentisztelet lelkigondozói és terápiás hatásának hordozóit veszi sorra: elsőként az érzelmi stabilizációról szól, (az istentiszteleti tanítás mellett) elsőként az elfogadottság, megbocsátottság élményén keresztül (melyet a megfelelő mértékű bűnvallás is mélyít). Másodikként a rítusok és szimbólumok lehetőségeit vizsgálja. Harmadikként az egyéni és közösségi igény feszültségének kapcsán lát meg egy további lelkigondozói dimenziót: az egyén úgy integrálódik a közösségbe, hogy individualitása megerősödik. Az istentiszteletre (örömmel, bánattal, kétséggel) érkező egyén kapcsolatba kerül Istennel, önmagával, a másik emberrel, a közösséggel. Negyedikként – *Joachim Scharfenberg* nyomán – a liturgia összetett lelkigondozói hatását ismerteti. Végül, mint *Haustein*, a prédikációban rejlő lelkigondozói lehetőségekre tér ki. *Haustein*hez hasonlóan a hallgatóság életét helyezi előtérbe, és óva int a klisék használatától. A feladat nem más, mint az örök ígét összekapcsolni a hallgatóság aktuális helyzetével. A prédikációra mint ige- és életmagyarázatra, tapasztalatok megosztására és azok értelmezésére tekint. Az értelmezéshez, magyarázathoz a – pszichoanalízis által ihletett – kognitív és szcenikus megértésmódot javasolja. Kognitív megértésmódon az ige hely pontos exegézisét éppúgy érti, mint például a gyülekezet életkörülményeinek „exegézisét”; szcenikus megértésmódon pedig az életdráma jeleneteinek felfogását, megérzését. Hézser a monologikus prédikációs stílus elterjedtségét ismerve hangsúlyosnak érzi az önálló alkalmazásra készített prédikációs formát.

Haustein és Hézser is beszél tehát az istentisztelet funkciójából eredő lelkigondozásról,

érzelmi megnyilvánulásokról, stabilizációról, a közösség szerepéről, a prédikáció lelkigondozói megközelítéséről.

Hafenscher Károly szerint „istentisztelet és lelkigondozás elválaszthatatlanok egymástól”.⁸ Lelkigondozáson itt Hafenscher sem a négy szemközti beszélgetést érti, hanem mindazt, ami az istentiszteleten a lélek gondozását szolgálhatja. Így említi meg – a teljesség igénye nélkül – az éneket, a testvéri közösséget, az együtt végzett szent mozdulatokat, a régi, jól ismert és az új, elemi erővel ható szövegeket, a szívet megérintő prédikációt, a testvéri szót a hirdetésben.⁹ Hafenscher az istentisztelet olyan területeit érinti, ahol megnyilvánulhat a lelkigondozói jelleg. Felsorolásán túl megemlíthető még a szakrális hely, a liturgikus tér, a liturgikus szín, a szimbólumok, valamint a zene is.

AZ ISTENTISZTELET HELYE AZ ISKOLÁBAN

Egy felekezeti középiskola életéhez hozzátartoznak az iskolai istentiszteletek. Az iskola munkarendjének részét képezik. Helyszínéül iskolai tér is szolgálhat, de a közelben levő templom is. Az istentiszteleten a diákok és a tantesztület tagjai vesznek részt. Alapvető célja a diákok megszólítása. A tananyag helyett ilyenkor az Istenre és az Istennel párbeszédben levő emberre irányul a figyelem.

Mi történik egy iskolai istentiszteleten?

Heinrich Halverscheid és *Hans-Martin Lübking* a fenti kérdésre válaszolva négy alapvető állítást fogalmazott meg.¹⁰

1. *Az iskolai istentisztelet ünnepe megszakítja a normális iskolai hétköznapiakat; ilyenkor lehetőség nyílik szünetet tartani, megállni, valamint ritualizált és spontán viselkedési formákkal újra összekapcsolódni Istennel, az élet örök Urával.*

A szerzők ennek kapcsán kifejtik, hogy az istentiszteletnek teljesen el kell különülnie a tanítástól. A teret is ennek megfelelően érdemes

6 Hézser G.: *Pasztorálpszichológiai szempontok az istentisztelet útkereséséhez*. Budapest, 2005, Kálvin Kiadó, 63–97.

7 Hézser G.: *Pasztorálpszichológiai szempontok...*, i. m. 68. ■ 8 Hafenscher K.: Sok minden összefügg!, i. m. 2. ■ 9 Uo.

10 Halverscheid, H. – Lübking, H-M.: Was geschieht eigentlich in einem Schulgottesdienst? In uók (Hrsg.): *Projekt Schulgottesdienst*. Gütersloh, 2007, Gütersloher Verlagshaus, 13–18.

kialakítani, ha az iskolában ünnepelnek, hogy a diákok maguk mögött tudják hagyni a tanórakon történeteket, és meg tudjanak nyílni valami másnak a befogadására. Már egy feldíszített ol-tárasztal is segíthet ennek elérésében. Amennyiben lehetőség nyílik egy közeli templomban vagy gyülekezeti házban tartani az istentiszteletet, érezhetővé válik a helyszínváltás előnye. A szerzők szót ejtenek az istentiszteletre való hívogatásról, esetleg plakátok készítéséről. Kiemelik az előkészítő csoport szerepét, feladatát. Amennyiben a csoport tagjai már az ajtóban fogadják a résztvevőket, azok jó benyomással érkezhettek az istentiszteletre.

2. Az iskolai istentisztelet időt ad a fiatalnak, hogy megnyugvásra találjon a serdülőkorral járó bizonytalanságok közepette, a mindennapi és a médiából jövő képek, illetve érzelmei rengetegében.

A szerzők a második tétellel kapcsolatban megfogalmazzák: a serdülők megtapasztalhatják, hogy róluk van szó, örömeikről, bizonytalanságaikról. Elfogadják őket. Olyasmit kapnak, ami jelent valamit az életükben. Ezt a pontot – részükről – az istentisztelet lelkigondozói szemléletű megközelítésének érzem.

Az istentisztelet felépítése legyen világos és érthető. Különösen fontos ez azok miatt is, akiknek nincs erről korábbi tapasztalatuk, és akik számára a liturgia elemei nem ismerősek. Fontos arra törekedni azonban, hogy a bejelentések és információk ne tegyék túlterheltté az istentiszteletet. A felolvasókkal érdemes előre gyakoroltatni a szövegeket. Számos iskola küzd az istentiszteleten rendbontással, fegyelmzési problémákkal. Tapasztalatuk szerint a kisebb csoportoknak szervezett istentiszteletek kedveltebbek a diákok körében, így ilyenkor a rendbontás is kevesebb.

3. Az iskolai istentisztelet résztvevői a hívők és keresők közösségét élik meg, ahol kérdések vetődnek föl, ahol Isten megszólítja őket, ahol imádságban megfogalmazhatják, mi foglalkoztatja őket, és amely megerősíti őket abban, hogy egy si-

keres élethez bátorításra és Isten áldására van szükség.

A harmadik tétel kapcsán a szerzők kiemelik, hogy nem szükséges minden alkalommal végrehajtani valamilyen szimbolikus cselekedetet. Az sem biztos, hogy mindenki számára egyértelmű az istentisztelet üzenete. A csend megélése, a látás, a hallás vagy az éneklés legalább ilyen fontos. Az istentiszteleten egy tanár magatartása is lehet példaértékű a diákok számára.

4. Az iskolai istentisztelet lehetőséget ad arra, hogy a résztvevők Isten előtt nyitottak legyenek az újra; megértsék, kik vagyunk és hol állunk; kifejezzék a megélt örömet és a köszönetet az életért; szavakba öntsék kétségeiket és bizonytalanságaikat; hogy panaszkodjanak Istennek az élet ellentmondásaiért, szerencsétlenségeiért és a világ békétlenségéért; kérjék őt mindazért, ami a szívéükön van; elhatárolódjanak a kilátástalanság és értelmetlenség hangjaitól; hogy erőt kapjanak, és újra hallják Isten üzenetét, aki az életet keresi, és Krisztust mint a megváltott ember képét megmutatja nekik; hogy kifejezést adjanak reményeiknek, az áhított szeretetnek és kiengesztelődésnek.

Az utolsó tézis hangsúlyozza, hogy mindehhez időt és teret lehet biztosítani, de minden más nem a tervezésen múlik. Ezért is fontos az idővel való jó gazdálkodás. Például érdemes egy kis időt hagyni az istentisztelet lecsengésére is, hogy a jelenlevők rezonálni tudjanak a hallottakra, az átéltekre. Isten a világban van, de rejtetten; az istentisztelet sem fedi fel teljesen. A hit keresés, sejtés, odafigyelés. Ebből oszthat meg valamit az istentisztelet.

AZ ISKOLAI ISTENTISZTELET ELEMELI

1. A szakrális tér

Rainer Volp német liturgiatudós így fogalmaz: „a liturgia tere olyan, mint a szöveg, a benne jelen lévők, az istentiszteletet ünneplők olvasnak belőle, hallják üzenetét”.¹¹ Akárcsak a közvetlen lelkigondozói beszélgetés esetében, az indirekt lelkigondozói alkalmon is fontosak a keretek,

11 Hafenscher K.: Falak című cikkében idézi Rainer Volpot. *Evangelikus Élet*, 2003/11., 2.

hiszen ezek biztosíthatják vagy ellehetetleníthetik a részeseledést az istentiszteletből.

Halverscheid és Lübking tézisei kapcsán már említettem a helyszín megválasztásának fontosságát. Gyakorlatilag iskolai helyszín, templom vagy gyülekezeti ház, esetleg szabadtéri szintér jöhet szóba. Iskolai vagy szabadtéri helyszín esetén a szakrális tér megteremtését tekintem az elsődleges feladatnak. Templom vagy gyülekezeti ház esetén az adott helyszín kereteit érdemes tudatosítani, és ezeknek megfelelően alakítani a teret.

Frauke Ackenhausen egy írásában¹² a hildesheimi Andreamum Gimnáziumban száznegyvenkilenc diák részvételével készült kérdőíves felmérésének tapasztalatait osztja meg.¹³ A diákok véleménye szerint a templomnak különleges légköre, nyugalma van. Hatalmas képek, színes üveglablakok, kegytárgyak csak kastélyokban és templomokban vannak. Az épület nagysága érezteti az ember kicsinségét, ugyanakkor a vastag falak biztonságot sugároznak. A templom csendje képes kizárni a külvilág zaját. A fiatalok itt nyugalmat találnak, és átélik az összetartozás élményét. A kérdőíveken megemlítik még az akusztikát, az építészetet; Isten közelségét, a hely sugározta szakrális légkört. Ugyanakkor a serdülők negatívumokat is megfogalmaztak: például a tekintélyelvűséget, a templom hidegségét, egyszerűségét. Az egyeseket lenyűgöző hatalmas épület másokra nyomasztóan hatott.¹⁴

Hafenschcer Károly a templom falainak jelentőségét vizsgálva értelmezi e körülhatárolt tér üzenetét. Így talál rá a zártságra, védettségre, biztonságra, a mozgástérre, távolságtartásra.¹⁵ A szentély-oltártér mondandójának megértése szakavatottságot igényel. A szentélyben a berendezési tárgyak praktikusságukkal és szépségükkel is szolgálnak. A liturgikus színek a látáson keresztül hatolnak a lélek mélyére. Az oltárkép vagy az azzal egyenértékű jelkép is igét hirdet. A gyertya és tartója is beszédes jel, ahogy az úrvacsorai eszközök sem egyszerűen különleges minőségű és szépségű tárgyak, hanem szintén

jelek, segítői a nagy találkozásnak, és „kulisszái” az Istennel való találkozás nyomán kialakuló, minőségében más emberi találkozásnak.¹⁶ Az olvasópult és a szószék Isten megszólalásának helye. A templomban tartott iskolai istentisztelet alkalmával a berendezési tárgyak üzenete nem feltétlenül kap hangot, de hozzátartozik a szakrális térhez.

Ackenhausen meglátása szerint a templom csak nagyon kevés fiatal számára nyújtja azt, amit szeretne: menedéket, biztonságot; egy helyet, ahol az ember szívesen tartózkodik. Sok esetben nem arról van szó, hogy a fiatalokat nem érdekli a hit, hanem túl konzervatívnak tartják az egyházat, és nem érzik azt, hogy szívesen fogadnák ott őket.¹⁷ Az iskolai keretek között folyó istentisztelet ennek ellensúlyozására is törekedhet.

Iskolai vagy szabadtéri helyszín választása esetén is érdemes szem előtt tartani Ackenhausen felmérésének eredményeit. Arra a kérdésre vonatkozóan, hogy a templomon kívül más helyet is el tudnak-e képzelni istentisztelet helyszínül, kevés határozott válasz érkezett. Viszont határozott igennek és határozott nemnek tekinthető válaszok egyaránt megjelentek közöttük. Így például egy tizennyolc éves lány szerint elképzelhető; véleménye szerint Isten mindenütt jelen van, így minden hely lehet szent. Amíg a hit jelen van, nincs olyan hely, ahol ne ez a légkör uralkodna. Egy nemmel válaszoló diák azt írja, hogy számára a templomok különleges jelentést hordoznak, s az az érzése, hogy Isten a templom tisztaságán keresztül közelebb tud kerülni hozzá. Mindamellet sokak számára egy gyertya és egy kereszt is elég ahhoz, hogy a tér „megszentelődjön”.¹⁸

Fehér Károly – az evangélikus ágendaszerkesztő és liturgiai bizottság tagja – a liturgikus tér három kitüntetett helyét nevezi meg: az oltárt, a szószéket és a keresztelőmedencét. Legfontosabbként az oltárt jelöli meg, hiszen mellette prédikálni és keresztelni is lehet szükség esetén. Az oltár Krisztus áldozatáról, az oltárasztal az

12 *Die Wirkung sakraler Räume auf Jugendliche – Was Jugendliche über die Kirche denken.* <http://www.rpi-loccum.de/wettbewerb/jugend/beitr/sakral.html> ■ 13 Százharminchárom evangélikus, nyolc római katolikus, egy ortodox, és heten nem tartoznak semmilyen felekezethez sem. ■ 14 Ackenhausen, F: *Die Wirkung...*, i. m. ■ 15 Hafenschcer K.: Falak, i. m. ■ 16 Hafenschcer K.: A szentély-oltártér. *Evangélikus Élet*, 2003/16., 2. ■ 17 Ackenhausen, F: *Die Wirkung...*, i. m. ■ 18 Uo.

áldozatból való részesülésről beszél. Az oltárasztalhoz hozzátartozik a feszület.¹⁹ E kettő laikus és szakértő szemmel egyaránt elegendő a szakrális tér megjelenítéséhez.

Visszatérve Rainer Volp gondolatához, miszerint a liturgia tere is üzenetet hordoz, a liturgikus tér elemeinek felfedezése és tudatosítása mellett (szólni lehetne még az ambórol, a szószék helyéről, a liturgikus színekről stb.) ajánlatos számolni a megszokott tér csekély átrendezésében rejlő sajátos – kimondott vagy kimondatlan – üzenettel is.

2. A liturgia

Az evangélikus középiskolában az iskolalelkész feladata és lehetősége a legmegfelelőbb liturgia kiválasztása az adott iskola számára. Készíthet új liturgiát, vagy használhatja a meglévőt. Hafenscher Károly a XX. századi liturgikus megújulást célzó mozgalmak bemutatása kapcsán leírja az Európában élő evangélikusság vágyát: biblikus alapú, a reformáció hagyományait követő, korszerű liturgiát szeretnének alkotni. Korszerűn nem a kor embere elvárásainak való megfelelést érti.²⁰ Fontosnak tartja megemlíteni, hogy az istentisztelet megformálásában – evangélikus egyházunk mentalitásából és teológiai alapállásából következően – a lutheránus lelkészek és gyülekezetek egyfajta önállóságot és szabadságot tartanak fenn maguknak. Ezen az istentisztelet rendjének megtartását vagy „testre szabását” érti – vagyis az adott agenda szövegeinek szó szerinti követését, netán ezeknek saját hagyományaik, elképzeléseik szerinti átfarmálását. Az előírt renden való változtatás csorbíthatja vagy eltorzíthatja az istentisztelet teológiai tartalmát, felboríthatja dramaturgiai felépítését, és egyensúlyát veszítheti az egység szerkezet. Minden esetben a liturgia vezetőjének felelősségi körébe tartoznak az istentisztelet szakmai kérdései.²¹

Hafenscher egy lelkészeknek tartott előadásában kifejtette, hogy nem híve a liturgia átalakításának, mivel a liturgiára úgy tekint, mint egy mederre, melyben az istentisztelet zavartalanul folyhat.²² Magam a meglévő liturgiák használatát részesítem előnyben az újításokkal szemben. Véleményem szerint a meglévő keretek adta lehetőségeken belül is ajánlkozik mozgástér a lelkigondozói megfontolások beépítésére: például az énekek, az ige vagy a zoltár kiválasztásánál, a zoltárparafraízis-készítésnél, az imádások végiggondolásakor, a prédikációban.

Ákár a meglévő kereteket gazdagítjuk, akár új liturgiát készítünk, fontos szempontok lehetnek az alábbiak:

Joób Máté Scharfenberg nyomán arra hívja fel a figyelmet, hogy az istentiszteleti liturgiának önmagában is lehet intenzív lelkigondozó hatása. Az egyes liturgikus tételek megélésével a diffúz érzések más perspektívába kerülhetnek.²³ Scharfenberg, a protestáns pasztorálpszichológus a római katolikus misét vizsgálta meg lelkigondozói mondanivalója szempontjából. Első lépésként a mise teológiai jelentését és pszichoanalitikus értelmezési lehetőségét hasonlította össze. Ezzel összevetve a lelkigondozói beszélgetés felépítését megkísérelte a lelkigondozói beszélgetésről vezetett feljegyzés formájában leírni egy gyülekezeti tag belső reflexióit. Hézszer Gábor a liturgia jelentőségének hangsúlyozása miatt tartja jelentősnek Scharfenberg kísérletét.²⁴ Jóllehet elfogadom *Michael Klessmann* fejtegetéseit a liturgia és a lelkigondozás kapcsán, miszerint két egyenjogú, mégis különböző vallásos kommunikációformaként határozza meg őket,²⁵ jelentősnek tartom Scharfenberg próbálkozását a liturgiában rejlő lelkigondozói lehetőségek számbavételével kapcsolatban. A liturgia kiválasztásánál értékes szempont lehet Scharfenberg kísérlete.

Szabó Lajos is fontosnak tartja lelkigondozói szempontból a liturgiát, a liturgikus magatartást,

19 Fehér K.: Az oltárasztal. *Evangélikus Élet*, 2003/18., 2. ■ 20 Hafenscher K.: Az izgalmas huszadik század. *Evangélikus Élet*, 2003/43., 2. ■ 21 Hafenscher K.: Agenda-tradíció és a jelen kihívásai című doktori értekezése. Budapest, Evangélikus Hittudományi Egyetem, 33. ■ 22 Hafenscher Károly előadásában hangzott el, amelyet a Vasi evangélikus egyházmegye lelkészi munkaközösségének 2010. március 12-i ülésén tartott a liturgiáról. ■ 23 Joób M.: A lelkigondozói készség fejlesztése. In Szabó L. (szerk.): *A közösségépítő lelkész*. Budapest, 2010, Luther Kiadó, 104. ■ 24 Hézszer G.: *Pasztorálpszichológiai szempontok...*, i. m. 79–83. ■ 25 Klessmann, M.: *Liturgie und Seelsorge. Wege zum Menschen*, 2007, 59. Jg. 188–202.

valamint az elhangzó szövegek lelkigondozói, a mindennapi élethez kapcsolódó jellegét. Megítélése szerint az igényes előkészület és kivitelezés eredményeként az igehallgató megéli a megszólítotttság utáni vágyat, a közösségi kapcsolódás lehetőségét, a hétköznapiokból való kiszakadást, megtapasztalja a reményre találás örömét, és közel éri magát a szenthez, az istenihez.²⁶

Az időtartamra is ajánlatos figyelni. A túl rövid liturgia súlytalanná teszi, a túl hosszú pedig agyonnyomja az alkalmat.

A liturgia az egyén közösségi megerősítéséhez is hozzájárulhat. *Ebel van der Schoot* így fogalmaz: „Aki részt vesz az istentiszteleten és a liturgiában, az imában, az imádkozásban, a közösséggel együtt magához vett úrvacsorában, kimondhatatlan erősítést kap személyes életútjához is.”²⁷

3. A zene

„Az ének a szomorú ember legjobb orvossága, melytől a szív újra megbékél, feléled és megújul... Rá kell kapadni s állandóan szoktatni az ifjúságot erre a művészetre...”²⁸

Az evangélikus egyházban az istentiszteleten komoly szerepet játszik a zene. Luther Márton értelmezése nyomán a musica sacrának igehordozó, igehirdetői jelentősége is van. A gyülekezeti ének e szempontból kiemelt fontosságú. Az *Evangélikus énekeskönyv* énekein túl az istentisztelethez illő és méltó bármilyen új ének megszólalhat liturgikus használatban. A zenei kíséretet az orgona mellett bármilyen természetes módon megszólaló hangszer, illetve hangszerek csoportja nyújthatja. Az egyházzenei szolgálatot végzőknek is jól felkészültnek kell lenniük.²⁹

Az iskolai istentisztelet ifjúsági istentisztelet. A zenével kapcsolatosan fel kell tenni azt a kérdést, hogy milyen zene illik egy ifjúsági istentisztelethez.

Ackenhausen már említett gimnáziumi felmérése során az istentisztelet zenei részéről is

kérdezte a diákokat. Először általánosságban tett fel kérdést a modern zene esetleges gyakoribb istentiszteleti használatáról. A vizsgálatban részt vevő diákok háromnegyede fontosnak tartja, hogy az istentiszteleten több modern zenét játszanak. Mások kritikusan állnak a kérdéshez, szerintük tekintettel kell lenni az egyházi hagyományra és az idős emberekre is. A felmérés ugyan nem az ifjúsági istentisztelet vizsgálatára irányult, viszont konkrétan rákérdezett egy fiataloknak szánt istentiszteleti formára, mégpedig a techno-istentiszteletről kérdezte a diákok véleményét. Mint kiderült, sokan nem is hallottak róla. Voltak, akik vonzóknak találták ezt a lehetőséget. A válaszadók egy része egyszerűen nem érezte helyénvalónak istentiszteleti keretek között a technót.³⁰

Baranyay Csaba a könnyűzene istentiszteleti használatával kapcsolatban megállapítja, hogy a könnyűzenének van helye az istentiszteleten. Példaként megemlíti, hogy a zsoltárokból olvasunk lantról és dobról, míg orgonával nem találkozunk a Szentírásban. Lutherre is emlékeztet, akit kortársai azért is kritizáltak, mert világi dalokra szerzett „új éneket”. A könnyűzene helyét meghatározva Baranyay azt tartja helyesnek, ha az nem szorít ki minden mást az evangélikus istentiszteletről, hiszen ott a gazdag hagyományos egyházi zenének is helye van. Megemlíti olyan istentiszteleti formát is, melyen az ifjúsági énekek és a hagyományos gyülekezeti énekek modern hangszerelésben hangozhatnak el.³¹

Az iskolai istentisztelet mint rendhagyó istentiszteleti forma bátran beengedheti a könnyűzenét. Amennyiben tekintettel van a diákok mögött levő gyülekezetekre, törekedhet azok gazdag hagyományából is meríteni.

4. Az iskolai közösség

Az iskolai közösségről beszélve diákokra, tanárookra, vezetőkre, technikai dolgozókra egyaránt

26 Szabó L.: A gyülekezetben végzett..., i. m. 39. ■ 27 Faber, H. – Van der Schoot, E.: *A lelkigondozói beszélgetés lélektana*, i. m. 113. ■ 28 *Luther Márton szavai in Witte, C. D. (szerk.): Jer, örvendjünk, keresztyének! Luther írásaiból mindennapi áhitatra*. Budapest, 1995, Evangélikus Sajtóosztály, 211. ■ 29 *Evangélikus istentisztelet – Liturgikus könyv*. Budapest, 2005, Luther Kiadó, 15. ■ 30 Ackenhausen, F.: *Die Wirkung...*, i. m. ■ 31 Baranyay Cs.: *Könnyűzene az istentiszteleten. Evangélikus Élet*, 2004/5., 2.

gondolunk. Életkorukat tekintve a középiskolások túlnyomórészt 15 és 19 év közötti diákok, a vezetőség, a tantestület, a technikai dolgozók pedig fiatal felnőttek és középkorúak.

Az istentisztelet célcsoportját alapvetően a serdülőkorú diákok alkotják. Fejlődési feladataik – címszavakban – a következők: leválás a szülőkről, az ödipális konfliktus lezárása, a saját identitás kialakítása, hivatásválasztás, partnerválasztás, közösségbeli hely, értékrend, világnézet. Fontos számukra az akceptálás folyamata, arra vágnak, hogy elfogadják őket.³²

A felekezeti megoszlást is érdemes figyelembe venni. Lelkigondozói szempontból az istentisztelet liturgiájánál lényegesnek érzem szem előtt tartani a felekezeti különbségekre való odafigyelést, a követhetőség és érthetőség segítségét a más felekezeti testvérek számára.

Ittzs János egy írásában leszögezi, hogy a gyülekezet csak úgy lesz közösséggé az istentiszteleten, ha nem marad közönség, vagyis az aktív részvételben ragadja meg a közösségi aspektust.³³ *Haustein*, amikor az istentisztelet szakrális integrációjának gyógyító hatásáról beszél, az éneket, a Credót, a Miatyánkot, valamint az úrvacsorai közösséget említi integratív elemként.³⁴ *Ittzs János* ilyenként említi még általános lehetőség gyanánt a gyónási kérdésekre adott válaszok, valamint a bűnvalló imádság fennhangon való mondását. A közösség tagjai előtt kevésbé ismert lehetőségekre is rámutat, például az igeolvasásra és az általános könyörgő imádság olvasására.³⁵

Az iskolai közösség kisebb közösségek hálózata. Gondolhatunk baráti vagy osztályközösségekre, valamilyen tevékenység köré szerveződő fiatalokra (például énekkar, rajzszakkör, sportcsapat), akik közösségként is megszólíthatók, aktív részvételre képesek.

Minél többen vesznek részt az előkészítő munkákban és/vagy szolgálnak az istentiszteleten, annál többen vonódnak be a közösségbe.

5. Szimbólumok nyelvén

Felizitas Muntanjohl előtérbe helyezi a szimbólumok használatát a lelkigondozói igehirdetésben.³⁶ Meglátása szerint a protestáns istentiszteleten szokatlan a szimbólumok használata, míg a katolikus misében megőrizték és továbbra is használják őket. A reformáció egyházaiban az igére reflektálás erősebben fejlődött. A protestáns istentisztelet-látogatók figyelme a mai napig elsősorban a prédikációra irányul. *Muntanjohl* vallja, hogy ha az emberek az istentiszteleten Isten valóságát szeretnék megtapasztalni, többre van szükségük szavaknál, melyek az igazságot szövelik. Az istentiszteleten éppen olyan fontos az ige igazsága, mint a tapasztalatok meggyőzőereje; szükséges a transzcendens sejtése vagy megtapasztalása, de a konkrét élet és érzések elevensége is. A hirdetett igazság akkor válik meggyőzővé az igehallgató számára, ha azt tudja mondani: „Igaz, ez valóban így van velem is!” Vagy legalább: „Tényleg? Veled így volt? Akkor talán nekem is megadatik!”

Erich Fried szépen fogalmazza meg egy versében:

Még egyszer beszélni
Az élet melegéről
Hogy néhányan megtudják:
Nincs meleg,
De lehetne meleg
Mielőtt meghalok még egyszer beszélni
A szeretetről
Hogy néhányan mondják
Hogy volt
Hogy lennie kell
Még egyszer beszélni
A remény boldogságáról
A Boldogság...
Hogy néhányan megkérdezzék:
Mi volt ez?
Mikor tér vissza?³⁷

A hit és a remény élményekből táplálkozik, szükség esetén a vágyott megtapasztalhatóból,

32 Frenkl S. – Rajnik M.: *Életesemények a fejlődéslelektan tükrében*. Budapest, 2007, Semmelweis Egyetem Mentálhigiéné Intézet – Párbeszéd (Dialógus) Alapítvány, 96–105. ■ 33 Ittzs J.: A gyülekezet. *Evangelikus Élet*, 2005/17., 2. ■ 34 Haustein, M.: Gottesdienst und Seelsorge, i. m. ■ 35 Ittzs J.: A gyülekezet, i. m. ■ 36 Muntanjohl, F.: *Du sammelst meine Tränen in deinen Krug*. Gütersloh, 2010, Gütersloher Verlagshaus 11–14., 21–22. ■ 37 Saját fordítás.

melyről mások mesélnek. A tanítványok hinni mertek a feltámadásban, mivel az asszonyok a Feltámadottal való találkozásról meséltek. Mi is merünk hinni, mert gyermekkorunkban vagy később mások meséltek nekünk a hitükről.

De nem csak szavak közvetíthetik a hit bátorságát. Az imádkozó nagymama vagy egy újszülött pillantása, egy ismeretlen rítus titokzatos-sága vagy egy jámbor ember kisugárzása is ébreszthet kíváncsiságot és meggyőzhet.

A szimbólumok lelkigondozói szempontból azért nagyon fontosak, mert nem az értelmünket szólítják meg, hanem a lelkünket.

Csak nagyon kevés szó jut el a lélek mélységeibe. Csak azok, melyek mély megtapasztalásokat közvetítenek. A képek közül is csak azok, melyek olyan erősek, mint a generációk tudását és az emberiség ősi reményét hordozó álmokképek. Azok a gesztusok és érintések érik el a lélek mélyét, melyekben a gyermeki biztonságérzet találkozik a hívő reményével, miszerint Isten az embert kezdettől fogva szereti és teljesen elfogadja. Az ilyenfajta érintések gyógyítják a lelket, de legalábbis enyhítik fájdalmát.

A szimbólumok az ember hatalmas segítői lehetnek belső gyógyulásának útján.

ISKOLAI TE DEUM – EGY KONKRÉT PÉLDA

Az alábbiakban egy evangélikus középiskolában, lelkigondozói szemlélettel végzett Te Deum istentisztelet tervezését, előkészítését, megvalósulását ismertetem.

Az istentisztelet előkészítése a feladatok és lehetőségek átgondolásával, a források és erőforrások keresésével, felmérésével indul. Megtálalásuk, mozgósításuk jelöli ki az előkészítés útját.

Kiindulópontként egy negatív élmény, az előző tanév végi Te Deum istentisztelet kínálkozott, mely után azon tűnődtem, miért éreztem úgy, hogy a diákok számára megterhelő az istentisztelet. Az évzáró ünnepélyt követő istentisztelet már túl hosszúvá tette számukra a tanév lezárását? A liturgia idegensége zavarta őket? A prédikáció sikerült ennyire rosszul? Kérdések sora idéződött fel bennem.

Keresni kezdtem, hogyan is lehetne újragondolni a tanévzáró istentiszteletet a lelkigondozói szemlélet segítségével. Első lépésként magamnak próbáltam megfogalmazni, mit jelent számomra ez a liturgikus alkalom.

Második lépésként ezt a kérdést fogalmaztam meg: Mit nyújthat a diákok számára egy lelkigondozói szemlélettel megformált istentisztelet? Az elméleti megfontolások után a következő gondolatok mentén indultam el: érzelmi erősödést, megélhetik a védettséget, közösség-élményük lehet (önmagukkal, Istennel, a másik emberrel), mely az egyént is erősíti, kifejeződéhetnek, hangot kaphatnak ki nem mondott érzelmek, megélhetik az elfogadottságot, megbecsültséget.

Harmadik lépésként gondolatban kétféleképpen közelítettem meg a gyülekezet aktuális helyzetét. Egyrészt az érdekelt, általánosságban mit kaphatnak a diákok ezen az istentiszteleten, másrészt az, hogyan érinti őket az istentisztelet témája.

Általánosságban gyakorlatilag azt kaphatják, amit a második lépésnél megfogalmaztam. Az istentisztelet témájával kapcsolatos érintettségük felméréséhez elsőként természetesen a témát kellett meghatároznom. A tanévzáró istentisztelet jellegéből adódóan hálaadó istentisztelet. Célszerűnek tűnt a hálaadás témájánál maradni, fölöslegesnek éreztem más téma behozását. (A háttérben egyébként is ott lebegett a tanév végéből adódó búcsúzás, az elengedés, valamint az ismeretlenbe indulás témája.) Ennek fényében a következő kérdést fogalmaztam meg: Miért adhatnak hálát a diákok? Bár a célcsoport nem a tantestület volt, fontosnak tartottam mellétni a kérdést: Miért adhatnak hálát a tanárok? Már csak a válaszhoz jutás módját kellett megtalálnom. Az összes diák személyes megszólítása lehetetlen vállalkozás lett volna. Számba vettem azokat a diákokat, akikkel napi viszonyban vagyok, és hozzájuk vittem be a kérdést. Ez tíz csoportot érintett.

Beevezetésként jegyzőkönyvszerűen idézem az egyik csoportban zajlott beszélgetés egy részletét:

Lelkigondozó 1: A tanévzáró istentiszteletre készülök. Közben azon tűnődöm, mi minde-

nért is adhatunk hálát Istennek. Kérlek benneteket, írjátok fel a füzetetekbe a következő kérdést: Miért adhatok hálát az Istennek?

Diák 1 (hangosan fogalmazza át a kérdését): Miért adjak hálát az Istennek?

Lg2 (tanárként most fegyelmezni igyekeznék, de próbálok lelkigondozói attitűddel jelen lenni): Az Istennel van problémád, vagy a hálaadással?

D2: Mondja, miért legyek hálás?

Lg3 (vehetem provokálásnak, vagy megláthatom benne a nehézségekkel küzdő embert): Úgy érzed, nincs miért hálát adni...

D3: Nincs. Tele vagyok problémákkal.

Lg4: Nem tudsz örülni, mert nyomasztanak a gondok.

D4: Ez most nem ide tartozik.

Lg5: Ha úgy gondolod, hogy egy délutáni lelkigondozói beszélgetés kereteibe befér, akkor keress meg a tanáriban, és keressük alkalmas időpontot.

A tanári szerep elhagyásával – a tanár a feladat szabotálását látná a diák párbeszédet indító kérdésében, vagy a kérdés pontosításával, módosításával az eredeti kérdést nyomatékosítaná, esetleg rávilágítana, hogy mennyi mindent lehet hálás a diák – a lelkigondozó megengedheti magának, hogy komolyan vegye a diák kérdését, és elkezdjen érdeklődni problémája iránt. A diák pontosított kérdésfelvetésére megint máshogy válaszol a tanár, és máshogy a lelkigondozó. Így a kezdeti, odavetett kérdésből kibontakozni látszik egy lelkigondozói jellegű beszélgetés, melyet a diák gyorsan rövidre zár. Mindamellet, hogy pozitívan értékeltem a beszélgetést, már csak azért is, mert a diák hangot adott kérdésének, magam is éreztem, hogy a csoport nem lehet egy lelkigondozói beszélgetés helye. Viszont lehet egy beszélgetés megajánlásának alkalma.

A hálaadással kapcsolatos kérdést illetően a diákok válaszait összegezve a következő lista állt össze: barátság, szerelem, jó család, jó közösség, közösségi élmények, sikerek, tárgyak, helyükre került dolgok. Egy új szempontra is figyelmes lettem, amint a fenti párbeszéd is mutatja: az istentiszteleten olyanok is lesznek, akik nem

akarnak, mert – különböző okokból – épp nem tudnak hálát adni.

Összegezve a gyülekezet aktuális helyzetét elmondható, hogy az istentiszteleten az egyént is erősítő közösségi élményben lehet részük a jelenlévőknek, megélhetik a megbocsátottságot, elfogadottságot, valamiféle védettséget, érzelmi erősödést, és kifejezésre juthatnak, hangot kaphatnak a ki nem mondott pozitív és negatív érzések is.

Ezen a hálaadó istentiszteleten – a megállást, a múltba tekintést és a jövő felé pillantást is figyelembe véve – a negatív érzések megszólaltatása mellett a hálaadásra tettem a hangsúlyt. A hálaadásban erőforrásaink felsorakoztatási lehetőségét fedeztem fel.

Negyedik lépésként azokat a területeket vettem sorra, ahol konkrétan meg tudtam fogni, mit nyújthat ez a liturgikus alkalom. A szakrális tér, a liturgia, ennek elemein belül kitüntetett szereppel a prédikáció, a zene, a szimbólumok használata gondolkodtatott el.

1. A szakrális tér

Az istentisztelet helyszíne az iskola tőszomszédságában lévő templom volt. Tanév végére már minden osztály rutinosan foglalta el a számára kijelölt helyet.

A templom egyik jellegzetessége, hogy az oltárhoz közelebbi felében egymással szemben helyezkednek el a padok, éppen úgy, mint a karzat, és csak az oltártól távolabb eső, hátsó részben levő padok néznek az oltárra. Mivel a diáksereg betölti a templomot, a karzat is megtelik, ezért a diákok nagyobb része egymással szemben ült, az oltárra merőlegesen. Ugyanez igaz a szószékre is, mivel az az oltár fölött helyezkedik el. A padok elrendezése nem szerencsés, a diákok nagy részének kényelmetlenül, kitekeredve kell ülnie, ha az oltárra vagy a szószékre szeretne nézni.

Az istentisztelet követhetőségének érdekében hatalmas vásznakra vetítettük ki a liturgiát. A diákok nagyobb százaléka a karzatokról lelógó két vászonnal szemben ült, ez volt a szemük előtt, így az istentisztelet követhetőségét szolgáló prezentációt is ennek megfelelően kellett megtervezni.

A kivetítőkre csak a követhetőséget szolgáló liturgikus elemek, közös szövegek kerültek. Utóbbit praktikusnak találtam, így az idegen részeket is együtt mondhattuk, akár csak az elméletileg ismerős, sokak által gyakran mégsem használt szövegeket (például a Miatyánkot). A tartalom mellett a formára is figyelni kellett. A betűméret a láthatóságot és az átláthatóságot szolgálta. A háttérkép használatában az istentisztelet témájának elmélyítési lehetőségét láttam. A missziói körrel³⁸ beszélgettünk az istentisztelet témájáról, valamint a szakrális térről. Az ő javaslatuk alapján került háttérkép a kivetítőre.

Gyülekezeteink az aratás végeztével is szoktak hálaadó istentiszteletet tartani. Ilyenkor terményekkel díszítik az oltárt. *Anselm Grün* bencés szerzetes az otthoni imasarok, meditációs hely vagy étkezőasztal képekkel való díszítését javasolja az aratási hálaadó ünnep kapcsán. Ezek témáiról szólva megemlíti a személyes növekedéssel kapcsolatos képeket is.³⁹ A két gyakorlat ötvözéséből született meg nálunk az oltár feldíszítésének ötlete. A diákoktól és a tanároktól egyaránt olyan tárgyakat kértem, amelyek hálaadásunk tárgyait szimbolizálják. Az iskolai serlegeken, kupákon túl egészen személyes tárgyak is kerültek az oltárra. Mint egy fogason a gyertyatartón lógott a diáknapi póló mellett a hittantáboros póló, az oklevelek mellett szerelmes levelek is voltak az oltáron, illetve fényképek, melyek közösségi élményeket idéztek fel, valamint az otthon melegére utaló gyertyák. A tanárok részéről kitüntetések is helyet kaptak a diákok tárgyai mellett. A szépen feldíszített oltár azt üzent: van miért hálát adnunk. A gyülekezet „exegézise” során a hálaadásukra vonatkozó válaszok szépen tükröződtek az oltárra helyezett tárgyakban.

Az oltár díszítésének fontos kellékei voltak a virágok, ugyanis a saját tankertünkből kerültek az oltárra, a diákok gondoskodásának eredményeként, a hálaadás újabb szimbólumaként.

2. A liturgia

A választás lehetőségével élve számba vettem a szóba jöhető liturgiákat. A következő szempontok alapján döntöttem: rövid, az ökumenikus közegben is könnyen követhető, a liturgia felépítéséből adódóan is lelkigondozói jelleget hordozó, a lelkigondozói megfontolások beépítésének teret engedő liturgia legyen.

A választott keret az integratív közösség megélését segíthette (például a salutatio és a rezponzumok által), illetve a megbocsátottság és elfogadottság élményét kínálta (a bűnvallás és a feloldozás által). Az adott kereten belüli mozgást segítette a bevezető zsolttár, a nap imádsága, valamint az általános könyörgő imádság átgondolása.

Bevezető zsolttárként a 121. zsolttárt választottam, mivel harmadik éve ezt tanulják memoriterként a diákok, így három évfolyam számára is ismerős lehet az általam választott szöveg. A védettség élményét így nemcsak a templom falai, hanem ez a zsolttár is közvetítheti: „Tekintetem a hegyekre emelem: Honnan jön segítségem? Segítségem az Úrtól jön, aki az eget és a földet alkotta. Nem engedi, hogy lábad megtántorodjék, nem szunnyad őriződ. Bizony nem szunnyad, nem alszik Izráel őrizője! Az Úr a te őriződ, az Úr a te oltalmad jobb kezed felel. Nem árt neked nappal a nap, sem éjjel a hold. Az Úr megőrzi téged minden bajtól, megőrzi életedet. Megőrzi az Úr jártodban-keltedben, most és mindenkor.”

A nap imádsága (kollektá) kötött formájú ima. Szorosan kötődik az alkalom jellegéhez és a perikóparendhez. Felépítése: „megszólítás, Isten nagy tetteire való utalás, egyetlen kérés, majd a szentháromsági formula, amely egyben hitvallás az élő és uralkodó Úrról”.⁴⁰ Az istentisztelet témáját szóaltattam meg az általam írt imádságban, figyelembe véve azokat a résztvevőket is, akik nem tudnak vagy nem akarnak hálát adni: „Urunk és Istenünk, aki oltalmazod a benned reménykedőket! Add meg nekünk

³⁸ Az iskola diákjaiból verbuválódott csapat, akik társaik megszólítását tűzték ki célul. Az iskola spirituális életének megtervezésében, egyes alkalmak szervezésében és lebonyolításában lelkesen vesznek részt. Nyolc-tíz fős csapatról van szó.

■ ³⁹ Grün, A.: *Ünnepek és szokások, amelyek megszépítik az életünket*. Budapest, 2008, Jel Kiadó, 140. ■ ⁴⁰ *Evangélikus istentisztelet – Liturgikus könyv*, i. m. 47.

mindazt, amire szüksége van testünknek és lelkünknek ahhoz, hogy hálaadással dicsérjük nevedet, az Úr Jézus Krisztus által, aki Veled és a Szentlélekkel Isten, él és uralkodik örökkön-örökké.”

Az általános könyörgő imádságnak fel kell ölelnie a gyülekezet könyörgésének legfontosabb tárgyait. A bibliakörösök⁴¹ segítségét vettem igénybe az általános könyörgő imádság kéreseinek megtalálásához, megfogalmazásához. Az imádság keretét én fogalmaztam meg és mondtam el. Az egyes kéréseket a diákok ötletei alapján közösen állítottuk össze, és gyakorlott módon ki is osztották maguk között a könyörgések felolvasását.

Lelkész: Istenünk, aki megígérted, hogy könyörgésünket meghallgatód, teljesítsd rajtunk is ígéretedet, amikor hozzád fordulunk!

Lektor 1: Urunk, tedd elevénné hitünket Szentlelkeddel, hogy imádságunk hitből fakadjon, és neked tetsző legyen! Bátoríts minket, hogy ne féljünk, ne aggódjunk, hanem bátran imádkozzunk! Jézus Krisztusért kérünk,

Gyülekezet: Urunk, hallgass meg minket!

Lektor 2: Könyörgünk, add meg nekünk, hogy a napi gondok és küzdelmek ne térítsenek el bennünket tőled, hanem hozzád vezessenek! Jézus Krisztusért kérünk,

Gyülekezet: Urunk, hallgass meg minket!

Lektor 3: Támogass bennünket Szentlelkeddel, hogy a nyári szünetben se feledkezzünk meg rólad, észrevegyük a feladatokat, melyeket ránk bízol, és meg is tegyük azokat. Segíts, hogy szent neved dicsőségét és embertársaink javát szolgáljuk! Jézus Krisztusért kérünk,

Gyülekezet: Urunk, hallgass meg minket!

Lektor 4: Könyörgünk betegeinkért, gondokkal küszködő testvéreinkért, azokért, akik évismétlésre számíthatnak a tanévbeli teljesítményük vagy annak hiánya alapján. Könyörgünk minden szenvedőért. Adj kenyeret az éhezőknek, gyógyulást a betegeknek, erőt a pótvizsgákra, osztályozó vizsgákra való felkészüléshez, vizsgasztaát a szomorkodóknak, üdvösséget a halállal viaskodóknak! Jézus Krisztusért kérünk,

Gyülekezet: Urunk, hallgass meg minket!

Lelkész: Urunk, te ismered szívünket, és érted gondolatainkat, mielőtt megszólalnánk előtted. Hallgass meg minket: bocsásd meg bűneinket, és Szentlelkeddel újítsd meg életünket, a mi Urunk, Jézus Krisztus által, akinek nevében együtt, így imádkozunk: Miatyánk...

3. A prédikáció

Igehirdetési alapigének a Zsoltárok könyvéből választottam a 9. zsoltár 2. versét: „Hálát adok az Úrnak, teljes szívemből...”

Az oltárra helyezett, a tanárok és diákok halálját megjelenítő tárgyak önmagukban is prédikáltak. Ezáltal szavak nélkül is egészen személyesen érintődhetek azok, akik hozták őket. S azok számára is hordozhattak üzenetet, akik csak a látvánnyal találkoztak. Ezt így próbáltam „kihangosítani” (részlet a prédikációból):

„Magammal hoztam egy szál rózsát az oltárról. (A rózsához egy történetet is fűztem.) (...) Az oltárra helyezett valamennyi tárgyhoz tartozik egy történet. Nem fogom, nem is tudnám mindet elmesélni. Mégis örülök, hogy itt vannak, mert többeknek azt a személyes tapasztalatát közvetítik, hogy kaptak valamit az Istentől, amiért hálásak. Kézzelfogható bizonyítékai annak az élménynek, hogy fontosak vagyunk az Isten számára, és az Isten is fontos számunkra. A hálaadásban számon tarthatjuk az Isten eddig megtapasztalt bőkezűségét.”

Anselm Grün szerint a hála a gondolkodásból ered. Aki helyesen gondolkodik, annak hálát is kell adnia. De fordítva is érvényes: ha tudatosan hálát adunk Istennek mindazért, amit naponta ajándékoz nekünk, elkezdünk helyesen gondolkodni. Azokra gondolva, akik úgy érzik, nincs miért hálát adni, fontosnak tartottam megjeleníteni a reményt. Ehhez *Eleanor H. Porter* *Az élet játéka* című regényéből használtam egy részletet lépésre indító, gyógyító történetként, Pollyanna örömjátékáról. A játék lényege, hogy mindenben lehet örömet keresni és találni. A vágyott baba helyett véletlenül kapott mankónak például azért, mert nincs rá szükség. Ez a játék átforgalmazza az embert. Ha az ember szor-

41 A bibliakör a kilencedikes és tizedikes kollégista diákok heti egyszeri alkalma.

galmasan keresgél valami után, aminek örülhet, el is felejtí azt, amit először kívánt. Ennek mintájára hálaadó játékok is lehet játszani.

4. A zene

Az istentisztelet zenei részét két kollégámmal készítettük elő. Három ifjúsági ének és egy gregorián dallam mellett döntöttünk. Kezdőéneknek a hittantáborosok „slágerét”, a *Szentlélek jöjj, lobogó láng* című éneket választottuk. Az énektanár megfigyelése szerint is sokak kedvence, ami azt jelenti, hogy ismerik és éneklük is. A dal eléneklése sokakból hív elő lelkesedést, közösségi élményeket. Az éneklés által pedig, diáknak és tanárnak egyaránt, újabb közösségi élményben lehet részük. Az ünnep énekét az istentisztelet témájához igazítottuk. Az énekekben kimondhatók a negatív érzelmek, emellett a remény és a hála hangja erősödik fel. Az ige hirdetésre válaszoló énekek az ősi Te Deumot választottuk. Zárásként megint egy ifjúsági éneket jelöltünk meg: a *Zarándokéneket*. Eb-

ben a búcsúzás, a hozzá kapcsolódó érzelmek, valamint a jövőbe vetett remény hangjai szólnak meg.

Kollégáim ezen az előkészületen túl is segítettek. A lelkész az istentiszteletek kísérésére alakult alkalmi iskolai zenekart fogta össze. Próbákat tartott nekik, vezette őket. Az énektanár, természetesen azokban az osztályokban, melyekben szerepel az ének mint tantárgy, szükség esetén megtanította és gyakoroltatta az énekeket.

Amellett, hogy az énekek lehetőséget biztosítottak ki nem mondott érzések kifejezésére, a közösségi élményt is mélyítették.

*

Ahogy a kamasz, úgy az ifjúsági istentisztelet előkészítése is magában hordozza a serdülés feszültségeit: már nem gyerek, még nem felnőtt. Már vannak biztos alapok, de még érési időre van szüksége. Adja Isten, hogy ez a tanulmány is hozzájárulhasson néhány serdülő istentisztelet érésehez.